

Taastame salapärased tavapärased metsaelupaigad

Voldemar Rannap, LIFE-IP projekti „Loodusrikas Eesti“ juht

Kaidi Tingas, projekti kommunikatsioonijuht

Märgalad - alaliselt niisked või vähemalt osa aastast veega kattunud maa-alad, sh märg mets, madal veekogu või lauge mererannik - on ühed olulisemad ökosüsteemid maailmas, pakkudes looduhüvesid ja mõnusat äraolemist nii inimestele kui ka elupaiku paljudele taime-, seene- ja loomaliikidele. Samas on märgalad ka ühed ohustatumad ökosüsteemid maailmas, ligi 35% märgadest elupaikadest on inimtegevuse tõttu hävinud. Ökosüsteemide taastamise majandusliku mõju hindamisel on leitud, et iga märgalade taastamise investeeritud euro võimaldab võita kuni 38 eurot. Märgalade hulka kuuluvad lisaks meie jõgedele-järvedele ka kõik Eesti sood ja soometsad.

Märjad elupaigad kaovad kogu maailmas

Eestiski on kolmandik maismaast kuivendatud. Põhiliselt nõukogude okupatsiooniajal rajatud kuivenduskraavidest saaks tõmmata peaaegu kaks mõttelist ringjoont ümber maakera – räägime ligi 70 000 kilomeetri pikkusest kraavist. Eesti jõgede ja ojade kogupikkus on sellega võrreldes tilluke, ainult 19 000 km.

Pikaajalise kuivenduse tagajärjel laguneb soometsades turvas, märgade elupaikade taimed kaovad ja nendega koos muutub ka loomastik. Puistu tiheneb ning sellest tingitud valguse vähenemise tõttu kaovad valgusnõudlikud sooliigid. Nõnda saavad soomännikutest ja lodulepikutest kõdusookuusikud, mida enam lihtsal viisil looduslikuks tagasi ei muuda.

Riigimetsast, kus LIFE-IP projekti „Loodusrikas Eesti“ käigus taastame järgnevatel aastatel jooksul u. 3500 ha märgasid metsaelupaiku, on kuivendatud üle poole ehk ligikaudu 450 000 ha.

Aja jooksul pole metsa aga mitte ainult kuivendatud, vaid see on ka raiete tõttu vaesunud ning paljude liikide jaoks ei ole metsas piisavalt vanu ja surnud puid, valgusrikkaid häilusid ega lamapuitu.

Elurikkaste metsade kaitse on aga nii maailma suurima kaitsealade võrgustiku Natura 2000 kui ka Eesti looduskaitse tähtis eesmärk. Peame jälgima, et looduslikud alad oleks piisavalt suured ja omavahel liikide levimiskoridoridega ühendatud, et seeläbi tagada võimalikult suurele osale elurikkusele soodne seisund. Ka tulevikus, sest kui kliima ja maakasutus muutuvad, peame aitame elurikkusel sellega toime tulla.

Elurikkaid metsi saab aga ka kujundada ja kuivendatud metsi taastada, ning just seepärast koostati „Loodusrikas Eesti“ projekti käigus laiapõhjalise koostöö tulemusena märgade metsaelupaikade

tegevuskava, mis annab edasised juhtnöörid Eesti märgade metsaelupaikade kaitseks ja taastamiseks.

Mis need „märjad metsad“ üldse on?

Märgade metsaelupaigatüüpide alla kuuluvad Eestis soostuvad ja soo-lehtmetsad, siirdesoo- ja rabametsad, lammi-lodumetsad ja pisut tinglikult ka laialehised lammimetsad. Miks need meile korda peaks minema ja kas keegi sellises metsas käinud ka on?

Märgade metsade tegevuskava koostamist juhtinud Keskkonnaameti spetsialist Meelis Suurkask kirjeldab neid metsi nii: „Tegemist on väga salapärase metsadega. Mõned metsad on aeg-ajalt veega üle ujutatud, nii et võib paadiga puude vahel sõita ning murdunud tüvel pikniku pidada.

Teised metsad on kõrgete juuremätastega, mille vahel helgib vesi ning kollase võhumõõga tihnikud ulatuvad rinnuni. Nii kui seisma juhtud jääma, ümbritseb sind must pinisev sääsepilv.

Aga tegemist võib olla ka valgusküllase rabarinnaku männikuga, kus kevadel võitlevad metsisekuked ja kesksuvel valendab metsaalune sookailu õitest ning õhk paneb pea ringi käima. Ja kui veab, võib metsa alt korjata kollaseid rabamurakaid.

Või siis jõekaldal laiuv vanade tamme, pärnade, künnapuude ja saartega mets, kus puuhiiglased sirutavad oma oksad jõe kohale ning koprapojad on rajanud oma liumäed savisele kaldanõlvale suure jalaka varju.“

Niisiis on märjad metsad meile kõigile tuttavad paigad, mille säilimist soovime ka tulevikus!

Märgade metsaelupaikade tegevuskava seab sihid edaspidiseks

Kolme aasta jooksul väga tulistes ametkondade ja teadlaste vahelistes debattides sündinud tegevuskava analüüsib meie märgade metsaelupaikade halva seisundi põhjuseid ja ohutegureid, pakub välja erinevaid kaitsekorralduslikke tegevusi ja seab eesmärgiks, et 2030. aastaks on kõik märjad metsaelupaigad kaardistatud, nende seisundi halvenemine peatatud ning erinevaid metsaelupaiku on taastatud 11 500 hektari suurusel alal. Kõigist Eestis kuivendatud metsadest hõlmab see vähem kui kaks protsenti, ent ikkagi loodame, et see ettevõtmine annab päästerõnga paljudele liikidele, muuhulgas meie rabakonna asurkonnale, mis tänaste seireandmete põhjal on kiirelt vähenemas. Rabaservade märjad metsad on võtmetähtsusega meie suurima kanalise, metsise, ellujäämiseks, aga ka olulisteks elupaikadeks mitmetele suurulukitele.

Sellest 11 500 hektarist taastame järgmiste aastate jooksul „Loodusriikas Eesti“ projekti käigus u 3500 ha riigimaadel ja kaitsealadel asuvaid metsi. Taastamisalad valisid välja teadlased, looduskaitsjed, praktikud RMKst ja keskkonnaametnikud ning need paiknevad kuues kohas üle Eestimaa. Kõige suuremad ja esimesena taastatavad alad Peterna-Laashoone ja Meleski asuvad Alam-Pedja looduskaitsealal. Teisteks taastamisaladeks on Karukose Soomaa rahvuspargis ning mõned sajad hektarid Ohepalu, Tudusoo, Laulaste ja Pihla-Kaibaldi looduskaitsealal.

Taastamistöid ei tehta kergekäeliselt

Märja metsaelupaiga taastamise põhieesmärk on kuivenduse mõju vähendada, st kraavid sulgeda. Planeeritavatesse taastamistöodesse suhtuvad töörühma liikmed väga konservatiivselt. Hiljutisel koosolekul, kus projekteerija tutvustas Peterna-Laashoone taastamisplaani, käidi kogu olemasolev kraavivõrgustik üksikute kraavide haaval läbi ning roheline tule paisude rajamiseks sai projekteerija vast pooltele. Paljudel juhtudel tõstati küsimus ega taastamine mõne teise vahepeal tekkinud elupaiga, liigi või muu loodusväärtuse arvelt ei käi, ja kui see peaks nii olema, siis kindlasti mitte sekkuda.

Teaduspõhisus, teostatavus ja heas mõttes konservatiivsus ongi kogu protsessi märksõnad. Küsimuste – kus?, mida? ja miks teha? - kallal peeti tuliseid vaidlusi nii märgade metsade kava koostamisel kui ka taastamisalade valikul. Viimaste puhul otsiti inimese poolt suhteliselt hiljuti „rikitud“ kohti, kus looduslik taastumine võtaks kaua aega ja taastamistöö ise ei kahjustaks olemasolevaid loodusväärtusi.

Samas jälgiti taastamisalade valikul ka kuluefektiivsust. Näiteks võtab väljakujunenud vana kõdusoometsa taastumine väga kaua aega. Seega tuleb otsida alasid, mille väärtust märja metsaelupaigana saab efektiivsemalt tõsta. Mõnikord piisabki vaid väikesest inimesepoolsest abist – selleks võib olla lihtsalt loobumine kuivenduskraavide rekonstrueerimisest.

Märg mets ei ole uputatud mets

Viimasel ajal on mõnedes inimestes tekkinud kartus, et taastamistöde käigus uputatakse metsa, kuid seda me ei tee – taastamise käigus tõstetakse veetaseme vaid pinnases märgade metsakoosluste jaoks sobivale tasemele.

Seega ei tähenda märgade metsade taastamine kaugeltki mitte Soomaa-laadsete üleujutuste tekitamist, aga kui korraks süveneda, siis ilmselt kesksuvel Soomaa rahvusparki metsades jalutades ei aimagi sealse kevadise vetevalla ulatust, mis võimaldab kõrgvee ajal suurte puude vahel kanuuga sõitmas käia või talvel metsikuid uisumatku teha.

Kui taastamisala esimene projekt on valmis, tutvustab RMK seda kõigile asjahuvilistele. Peterna-Laashoone taastamisala avalikustamise koosolek leiab peagi aset Alam-Pedja koostöökojas, kuhu on oodatud kõik huvitatud isikud, ametkonnad ja erametsaomanikud. Infot leiab jooksvalt ka „Loodusrikas Eesti“ kodulehelt www.loodusrikaseesti.ee.

Märgi metsi taastame paljuski ka enda pärast. Kui inimene üldse vahele ei segaks, saaks loodus ise kõigega väga hästi hakkama. Ka märgade metsade looduslikkus taastuks ajapikku, kuid see võtaks kauem aega kui meil on oodata. Märgade metsade veerežiimi taastamistöödega kaasnev veetaseme tõus pinnases aitab hoida stabiilsena ka piirkondlikku veevaru, seetõttu

suudame ehk hakkama saada üha sagedevate põudadega ja väheneb ka suvine tuleoht metsades. Rabametsades, nagu me teame, on ka parimad muraka- ja jõhvikakohad.

Looduse taastamine on vajalik eelkõige inimesele endale, sest inimese olemasolu sõltub loodusest.